

واکنش زنان در برابر مزاحمان خیابانی

در گوشه‌ای از خیابان به انتظار آمدن کسی یا رسیدن تاکسی و اتوبوس ایستاده‌ای که چند نفر از دور نگاهت می‌کنند و چیزهایی می‌گویند.

در گوشه‌ای از خیابان به انتظار آمدن کسی یا رسیدن تاکسی و اتوبوس ایستاده‌ای که چند نفر از دور نگاهت می‌کنند و حین‌ها، م، گه‌نند.

مشغول خرید از یک مغازه هستی که متوجه می‌شوی مغازه دار به تو زل زده و سنگینی نگاهش نمی‌گذارد جنس دلخواه را با آرامش خیال انتخاب کنی. در حال عبور از مسیر همیشگی هستی که یک نفر سایه به سایه دنبالت راه افتاده و هر لحظه به تو نزدیک تر می‌شود. یک کار اضطراری، تو را بعد از غروب آفتاب به خیابان آورده و آن وقت مردهای رهگذر چند جمله ای در گوشت می‌گویند که یعنی بدانی این وقت بیرون آمدن از خانه نیست. در تاکسی نشسته‌ای، در اتوبوس ایستاده‌ای، اشتباها به واگن مردانه مترو وارد شده‌ای که یک مرد یا چند مرد مزاحمت می‌شوند و با ایما و اشاره یا با نگاه یا با متلک پراکنی آرامشت را می‌گیرند.

این موقعیت‌های آزاردهنده را بسیاری از زنان و دختران تجربه کرده‌اند؛ تجربیاتی که جامعه‌شناسان آن را در قالب چهار نوع مزاحمت طبقه بندی می‌کنند: مزاحمت بصری، کلامی، تعقیبی و لمسی.

زن بودن هنوز هم محدودیت‌های خاص خودش را دارد، حتی با این که فرهنگ و شرایط زندگی در سال‌های اخیر تغییرات زیادی کرده و گمان می‌رود اوضاع زنان بهتر شده است؛ بیشتر زنان در خیابان‌ها یا اماکن عمومی راحت نیستند و از آزارهای احتمالی بیم دارند، چون نمی‌توان پیش‌بینی کرد که کدام یک از رهگذران مزاحمند و قصد آزار دارند و این مزاحمت قرار است در کدام منطقه و به چه شکل اتفاق بیفتد.

در علم جامعه‌شناسی، مزاحمت‌های خیابانی به عنوان یکی از شکل‌های ممنوع تبعیض جنسی علیه زنان معرفی می‌شود که در عین حال، عرصه عمومی را نیز به محیطی ناامن تبدیل می‌کند. طبق تعریف گاردنر، جامعه‌شناس، مزاحمت خیابانی، رفتارهای کلامی و غیرکلامی دارای ماهیت جنسی است که همه انواع توهین، کنایه زدن، فریاد کشیدن، تنه زدن و خیره شدن را در برمی‌گیرد. نکته مهم در مزاحمت‌ها این است که همواره از سوی مردان در مکان‌های عمومی یا نیمه عمومی اعمال می‌شود و قربانیان آنها همیشه زنان هستند.

به این ترتیب وقتی به مزاحمت خیابانی به چشم خشونت و نوعی تبعیض نگاه کنیم، باید تأیید کرد بیشتر زنان جامعه صرفنظر از این که چقدر سن دارند، نوع پوشش آنها چیست یا این که چقدر زیبا هستند، در معرض این مزاحمت‌ها قرار دارند و تاکنون موارد زیادی را تجربه کرده‌اند.

انواع مزاحمت

درباره مزاحمت‌های خیابانی که امنیت زنان را هدف می‌گیرد، تاکنون تحقیقات محدودی در ایران انجام شده، ولی تحقیقات جهانی نشان می‌دهد این موضوع، معضلی جهانی است و در همه کشورهای جهان دیده می‌شود. در پژوهشی نیز که از سوی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی انجام شده و نتایج آن در شماره سوم دوره دوازدهم مجله جامعه‌شناسی ایران چاپ شده، این موضوع مورد تأکید قرار گرفته است.

طبق این پژوهش، مزاحمت‌های خیابانی را علاوه بر تقسیم بندی چهار گانه اش می‌توان به دو دسته دیگر نیز تقسیم کرد، یعنی مزاحمت‌ها را در دو دسته کلامی و غیرکلامی جا داد. ویژگی مزاحمت‌های کلامی این است که مردان اظهاراتی را به زبان می‌آورند که جنبه تمجید و تعریف از ظاهر و ویژگی‌های فیزیکی زنان دارد، به طوری که اگر کسی برای دفعات نخست این اظهارات را شنیده باشد، گمان می‌کند آن مرد از روی محبت او را ستوده و اصلا حرف‌های او را باور می‌کند، اما به مرور زمان وقتی زنان تجربه می‌کنند که مردان این حرف‌ها را به همه زنان می‌زنند و حتی چند قدم آن طرف تر، مقابل چشم زنی که چند لحظه پیش او را ستوده، آن کلمات را به زنی دیگر نیز می‌گویند، یاد می‌گیرند این حرف‌ها را بی‌اساس تلقی کنند و حتی مقابل آن بی‌اعتنا باشند یا واکنش‌های تند نشان دهند.

البته مزاحمت‌های کلامی همیشه جنبه تمجیدی ندارد، بلکه در بسیاری از موارد، مردان با متلک‌هایی که ظاهر طنزآمیز است عیب‌های ظاهری زنان را به رخ آنها می‌کشند که البته زنان نیز توهین نهفته در این متلک‌ها و کنایه‌ها را درک می‌کنند.

مزاحمت‌های غیرکلامی نیز دامنه وسیعی دارد و رفتارهایی مثل نگاه‌های خیره که به چشم چرانی تعبیر می‌شود و نیز تعقیب با ماشین یا با پای پیاده یا لمس کردن‌های موزیانه را شامل می‌شود که همه آنها با هر میزان شدت، موجب آزار زنان و تنگ شدن عرصه بر آنان می‌شود.

برخی از خود دفاع می‌کنند، برخی سکوت

در مقابل یک مزاحم می‌شود جیغ کشید و به او حمله ور شد، یا سر و صدا راه انداخت و از دیگران کمک خواست، یا چشم غره‌ای به او رفت و گذشت یا این که سنگینی آزارها را قورت داد و سکوت کرد و گذشت.

پژوهش‌هایی که تاکنون در جهان انجام شده نشان می‌دهد سکوت، واکنش متداول میان زنان قربانی است، حتی بومن، جامعه‌شناس در مقاله‌ای ضمن تأیید این موضوع می‌نویسد دلیل نادیده گرفتن مزاحمت‌ها از سوی زنان می‌تواند این باشد که آنها از برخورد فیزیکی می‌ترسند یا از این که توجه دیگران را به خود جلب کنند و مورد سرزنش قرار بگیرند، واهمه دارند. او البته معتقد است زنانی که در این موقعیت‌های آزاردهنده خود را به تهاجم می‌زنند یعنی وانمود می‌کنند اتفاقی رخ نداده، در واقع خشم، حقارت و ترس خود را مخفی می‌کنند، در حالی که این فشارهای عاطفی و احساس بی‌قدرتی به سلامت روانی‌شان لطمه می‌زند.

پژوهشی که در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی نیز انجام شده این موضوع را تأیید می‌کند با این تفاوت که یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد زنان و دختران از مزاحمت‌های کلامی، لطمه روانی کمتری می‌بینند و حتی به این مزاحمت‌ها بها نمی‌دهند و در عوض هر زمان که احساس کنند هدف این مزاحمت‌ها بهره‌برداری جنسی است نسبت به آن واکنش تندتری نشان می‌دهند.

با وجود این، این تحقیق اشاره دارد نزدیک به 70 درصد از زنان قربانی در مقابل مزاحمت‌ها سکوت می‌کنند و خود را به بی‌اعتنایی می‌زنند که این واکنش نیز بی‌دلیل نیست. نکته اول این است که تکرار شدن این نوع مزاحمت‌ها، آن را به موضوعی نسبتاً عادی تبدیل کرده، موضوعی که بیشتر زنان آن را جدی نمی‌گیرند. نکته دوم به کلیشه‌های فرهنگی برمی‌گردد که همواره در درگیری زنان و مردان، زنان را مقصر می‌داند، حتی اگر آنها قربانی ماجرا باشند. نکته سوم هم این است که در فرهنگ ایرانی نوع پوشش زنان و آرایش ظاهری آنها را در میزان مزاحمت علیه آنها ربط می‌دهند، در حالی که تحقیق پژوهشگاه علوم انسانی این باور را رد می‌کند و نشان می‌دهد مزاحمت حتی برای زنان محجبه‌ای که به هیچ عنوان جلب توجه نمی‌کنند، وجود دارد.

در کنار این سه علت، دلایل دیگری نیز برای سکوت زنان قربانی وجود دارد که احساس شرم، جلوگیری از جلب توجه دیگران و ترس از سرزنش شدن را شامل می‌شود.

علاوه بر اینها، زنان قربانی ممکن است واکنش‌های دیگری بجز سکوت یا دفاع از خود در مقابل مردان مزاحم از خود نشان دهند مثل این که در پوشش خود محدودیت‌هایی اعمال کنند یا از مسیرهایی خاص تردد کنند یا زمان آمد و رفت خود را تغییر دهند که همه اینها نوعی فشار را بر زنان وارد می‌کند که نمی‌توانند با احساس راحتی در عرصه عمومی ظاهر شوند.

مقصر اصلی، فرهنگ مردسالار

با این که به نظر می‌رسد تار و پود نظام ریشه دار مردسالار در جامعه ایران تا حد زیادی از هم گسیخته است، ولی همچنان تفکراتی که مرد را برای انجام هر کاری آزاد و مختار می‌داند، وجود دارد. در این تفکر، مرد زمانی سالم می‌ماند که زن خطایی نکند و هرگونه خطای مرد را به زنان نسبت می‌دهند، در حالی که طبق تعریف علم جامعه‌شناسی، مزاحمت خیابانی از مصداق‌های خشونت و تبعیض علیه زنان است؛ تعریفی که انگشت اتهامش را به سمت مردان مزاحم می‌گیرد نه زنان آزار دیده.

در جامعه‌شناسی، نظریه‌ای به عنوان جامعه‌پذیری جنسیتی وجود دارد که اشاره دارد افراد از دوران کودکی رفتارهای مربوط به جنسیت خود را می‌آموزند و با دیدن رفتار افراد در طول زمان، نسبت به آنها باور پیدا می‌کنند. طبق این نظریه باید پدیده مزاحمت خیابانی را این گونه توضیح داد که پسرها از سن کم می‌بینند مردان می‌توانند بدون هیچ مانعی و با کمترین دغدغه و دردسر در مکان‌های عمومی برای زنان مزاحمت ایجاد کنند. پسرها وقتی میان هم سن و سال‌های خود نیز قرار می‌گیرند همین موضوع را می‌بینند و می‌شنوند و ایجاد مزاحمت برای زنان را نشانه بزرگی و مردانگی تلقی می‌کنند، به این ترتیب این رفتار نسل به نسل میان آنها ادامه می‌یابد.

البته در این میان، نقش زنان نیز بی‌تأثیر نیست، چون روی آوردن آنها به سکوت و منفعل عمل کردنشان در مقابل مردان مزاحم، سبب تقویت رفتار در آنها می‌شود که بناچار این مزاحمت‌ها برای نسل‌های بعدی زنان و دختران نیز تکرار می‌شود.

مریم خباز / گروه جامعه